

УДК 339.727.22

Л.І.Михайлишин,

Івано-Франківський університет права ім. Короля Д.Галицького,
м. Івано-Франківськ

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

У статті розглянуто організаційно-правову базу регулювання прямих іноземних інвестицій та досвід передових країн щодо залучення ПІІ. Обґрунтовано необхідність зміни діючого механізму регулювання ПІІ з концентрацією макроекономічних функцій в окремій спеціалізованій структурі при Кабінеті Міністрів України.

В статье рассмотрена организационно-правовая база регуляции прямых иностранных инвестиций и опыт передовых стран относительно привлечения ПИИ. Обосновано необходимость изменения действующего механизма регуляции ПИИ с концентрацией макроэкономических функций в отдельной специализированной структуре при Кабинете Министров Украины.

The article investigates the necessity of changing current mechanism for Direct Foreign Investment (DFI) in Ukraine with concentration of macro economical functions taken separately for special structure at the Ministers' Cabinet of Ukraine.

Ключові слова: фінансові ресурси. прямі іноземні інвестиції, інтеграція, фінансово-економічна криза.

Передумовою економічного розвитку будь-якої держави є вкладення в її економіку значних фінансових ресурсів, джерелами яких є різного виду інвестиції. Коли внутрішня фінансова система держави відчуває постійний дефіцит, то найбільш ефективним джерелом її фінансових ресурсів виступають прямі іноземні інвестиції. Ця форма інвестицій відіграє неабияку роль в фінансуванні соціально-економічного розвитку будь-якої країни, оскільки забезпечує підвищення технічного рівня виробництва, залучення закордонних технологій, використання світового досвіду менеджменту й маркетингу, інтеграції економіки у світове господарство, розширенню податкової бази, диверсифікованості експортного виробництва. Перспектива стрімкого економічного зростання зробила іноземні інвестиції об'єктом значної конкуренції між країнами, які в свою чергу будують власні стратегії і програми, щодо максимального їх залучення.

Становлення ринкових відносин та інтеграція української економіки у світову викликала гостру необхідність в удосконаленні організаційно-правової бази, яка регулює процеси залучення іноземного капіталу в вітчизняну економіку, як фундаментального елемента глобальної конкурентної боротьби.

Питання залучення та використання іноземного капіталу були дослідженні у роботах та публікаціях відомих вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів: В.Беренца, Дж.Кейнса, У.Шарпа, О.Белоуса, І.Бланка, Д.Лук'яненка, Ю.Макогона, В.Новицького, Ю.Пахомова та ін.

Метою статті є аналіз досвіду розвинених країн і країн, що розвиваються, які займають одні з перших позицій за припливом ПІІ на сьогоднішній день та формулювання альтернативних методів удосконалення існуючого макроекономічного механізму залучення іноземного капіталу в економіку України.

ІНВЕСТИЦІЇ, ІННОВАЦІЇ В ЕКОНОМІЦІ

Аналіз показників новітньої офіційної світової статистики [5-11] та вивчення узагальненої думки, що наразі склалась у науковій економічній літературі [1-4], дозволяє виділити характерні риси й усталені тенденції сучасної міжнародної інвестиційної діяльності, котрі, як правило, відповідають такій закономірності: переважну роль у всіх процесах обігу прямих іноземних інвестицій грають найбільш розвинені індустріальні країни, при чому не тільки як донори, але і як реципієнти. Чим більш розвинена в економічних відносинах та або інша країна, тим активніше вона бере участь в міжнародному фінансовому обміні на збалансованій основі. І навпаки, менш розвинені країни меншою мірою "притягають" іноземний капітал (у формі прямих інвестицій) і ще менше служать джерелом таких інвестицій (рис. 1).

Рис. 1. Структура припливу ПІІ в світовій економіці

Хоча під впливом фінансово-економічної кризи світовий обсяг припливу прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у 2008 р. порівняно з 2007 р. скоротився на 21% і становив 1449,1 млрд. дол. США.

У розвинених країнах приплив ПІІ у 2008 р. проти 2007 р. зменшився на 32,7% (до 840,1 млрд. дол. США), у країнах Європи – на 33,7% (до 562,3 млрд. дол. США), в Японію – на 22,6% (до 17,4 млрд. дол. США), у США – на 5,5% (до 220,0 млрд. дол.). У країнах, що розвиваються, темп приросту ПІІ у 2008 р. проти 2007 р. уповільнився до 3,6% (до 517,7 млрд. дол. США). Приплив ПІІ у транзитивні країни становив 6,2% (91,3 млрд. дол. США). У 2008 р. світова фінансово-економічна криза ще не повністю позначилася на інвестиційній активності цієї групи країн. У країнах Африки обсяг припливу ПІІ збільшився на 16,9% (до 61,9 млрд. дол. США), що було забезпечено зростанням інвестицій у Південну Африку – на 111,2% (до 12 млрд. дол. США). Водночас приплив ПІІ в Єгипет зменшився на 5,6% (до 10,9 млрд. дол. США), у Марокко – на 7% (до 2,4 млрд. дол. США). У країнах Азії приток ПІІ у 2008 р. проти 2007 р. скоротився на 2,2% (до 313,5 млрд. дол. США).

Надходження ПІІ у країни Південно-Східної Азії уповільнилося до 3,3% (до 256,1 млрд. дол. США), що зумовлено зменшенням притоку ПІІ в Індонезію (на 21,3%), Сінгапур (на 57,2%), Таїланд (на 4,4%). У країни Західної Азії приток ПІІ зменшився на 21,3% внаслідок зменшення світового попиту та світових цін на нафту та нафтопродукти. У країнах Латинської Америки та Карибського басейну приток ПІІ у 2008 р. порівняно з 2007 р. зріс на 12,7% (до 142,3 млрд. дол. США). Річний приток ПІІ у Аргентину збільшився на 27,9 % (до 7,3 млрд. дол. США), Бразилію – на 20,6% (до 41,7 млрд. дол. США), Чілі – на 23,2% (до 17,8 млрд. дол. США), Колумбію – на 20,3% (до 10,9 млрд. дол. США), Перу – на 38,9% (до 7,4 млрд. дол. США). У Мексиці річний приток ПІІ зменшився на 16,2% (до 20,7 млрд. дол. США). У країни Південно-Східної Європи та СНД у 2008 р. надійшло 91,3 млрд. дол. США ПІІ, що на 6,2% більше, ніж у 2007 р. Інвестори надавали перевагу РФ (61,7 млрд. дол. США або на 17,6% більше проти 2007 р.).

Висока ефективність внутрішньої економіки високо розвинутих держав в сфері залучення ПІІ є прямим результатом від функціонування механізму регулювання їх залучення. Серед заходів стимулювання припливу іноземного капіталу як в регіони, так і в країну загалом, що формуються на макрорівні, відносять такі державні концептуальні заходи: законодавчі аспекти, фінансові стимули, визначення основних форм іноземних інвестицій, фіскальні та фінансові стимули, створення відповідної інфраструктури, вільних економічних зон на території пріоритетного розвитку.

У США немає спеціального закону й органа, що регулює іноземні інвестиції. Попереднього дозволу на інвестування капіталу не потрібно. Комітет з іноземних інвестицій у США (Comitee on Foreign Investment in the United States) має право розглядати ті іноземні капіталовкладення, що відіграють значну роль для національних інтересів США.

У США відсутній єдиний закон на федеральному рівні, що регулює діяльність федеральних органів влади, й органи з керування при організації роботи із залучення іноземних інвестицій. Кожен американський штат, залежно від своїх природних, фінансових і людських ресурсів, самостійно розробляє закони, пов'язані з іноземними інвестиціями.

Уряд Німеччини активно заохочує іноземні інвестиції до Німеччини й законодавчо забезпечує національний режим для іноземних інвесторів. Німеччина також гарантує національний режим у питаннях приватизації. У країні відсутні спеціальні вимоги щодо національності директорів або акціонерів, при цьому інвестори не повинні реєструвати інвестиційні наміри з будь-якою державною юридичною особою крім випадків придбання істотної частки у фірмі, наприклад, у такій галузі промисловості як оборонна.

Відповідно до законодавства Німеччини іноземним інвесторам надається можливість створювати підприємства в різних формах. Серед них можна виділити акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю,

повне торговельне товариство, командитне товариство, індивідуальне підприємство. Філії іноземних фірм не наділяються особливою правовою формою.

Комерційна і господарська діяльність філій іноземних юридичних осіб підлягає оподатковуванню, рівень якого залежить від розмірів отриманих доходів і інших обставин. Оподатковуванню підлягає майно: крім того, сплачується податок на землю (при наявності земельної власності), податок на зарплату, виплачувану співробітникам, і різні місцеві податки [1].

Проблеми з інвестиціями, з якими зіштовхуються іноземні компанії, аналогічні тим, з якими зіштовхуються внутрішні фірми, наприклад високі норми прибуткового податку й "трудові" закони, які перешкоджають вільному найманню й звільненню.

Питаннями регулювання іноземних інвестицій у Франції безпосередньо займаються Банк Франції, Міністерство економіки, фінансів і бюджету.

Створена і діюча на території Франції іноземна компанія користується тими ж правами, що і національна, тобто на неї поширюється національний режим сплати податків, одержання кредитів і різного виду пільг. У законодавстві Франції існує чітке розмежування між прямими й іншими іноземними капіталовкладеннями, що передбачає застосування більш пільгового регулювання останніх. Не зважаючи на значне спрощення процедури регулювання іноземних інвестицій у Франції, для більшості операцій, пов'язаних зі здійсненням прямих інвестицій на її території, як і раніше потрібне попереднє повідомлення про наміри або попередній дозвіл.

Для вкладення свого капіталу в економіку Франції компанії і приватних осіб країн, що не є членами ЄС, повинні одержувати від Міністерства економіки, фінансів і бюджету "попередній дозвіл". Ця система спрямована на огороження національної економіки від надмірного впливу іноземного капіталу від установлення контролю над якою-небудь галуззю економіки.

У Великобританії відсутнє спеціальне законодавство про іноземні інвестиції. Іноземні інвестори користуються національним режимом, тобто здійснюють свою діяльність у тому ж правовому полі, що і місцеві компанії. Проте є деякі відступи: по-перше, для іноземців існують обмеження на підприємницьку діяльність в авіакосмічній промисловості, на авіаційному і морському транспорті, у кінопромисловості, теле- і радіомовленні; по-друге, відповідно до "Акта про промисловість 1975 р.", перехід під іноземний контроль великих підприємств обробної промисловості може бути заборонений урядом, якщо це суперечить інтересам країни.

У Великобританії немає валютного контролю, що полегшує експорт і імпорт капіталу. Банк Англії лише реєструє рух капіталу.

Уряд Китаю вважає, що найкращими є інвестиції, які збільшують експорт, розвивають промисловість і підтримують місцевий ринок зайнятості. Місцеві влади працюють із великою автономією від центрального уряду.

Китайський закон забороняє націоналізацію підприємств із іноземними вкладеннями, включаючи інвестиції з Гонконгу, Тайваня і Макао, крім "спеціальних" обставин. Китайський закон вимагає компенсації конфіскованих іноземних інвестицій, але не описує процедуру обчислення.

У багатьох національних законах держав рекомендується дотримуватися розроблених у 1993 р. МВФ і МБРР "керівних принципів для іноземних інвестицій". Ці принципи, що затверджують однаковий режим для іноземних і національних інвесторів, недискримінацію у відношенні закордонних капіталів, визнання приймаючою стороною права використання національних судових органів, стали основою для подальшої розробки рекомендацій з національної політики в області іноземного інвестування.

Що ж до України, то наша держава, будучи суб'єктом міжнародного інвестиційного ринку, відповідає позиції становлення, а отже, на відміну від зазначених держав, Україні необхідно побудувати власний високопродуктивний макроекономічний механізм залучення іноземного капіталу.

Органами державного регулювання іноземними інвестиціями на макрорівні виступають Президент України як глава держави та вищий орган виконавчої влади – Кабінет Міністрів. Функції по регулюванню іноземним інвестиціями в Україні розподілені або покладено за функціональною та галузевою компетенцією на Кабінет Міністрів України (валютно-кредитний комітет, відділ іноземних інвестицій та вільних економічних зон), Комітет Верховної Ради України з питань європейської інтеграції, Міністерство зовнішньоекономічних зв'язків та торгівлі України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство економіки, Міністерство фінансів, Українська державна інвестиційна компанія, Фонд Держмайна, Національне агентство реконструкції та розвитку, Державну митну службу, Головну Державну податкову інспекцію України. Перелічені органи влади поширюються і на рівень органів місцевої виконавчої влади.

Встановлення ефективного макроекономічного механізму залучення ПІІ можна здійснити шляхом створення спеціалізованої організації, до функціональних обов'язків якої входили б заходи щодо покращення інвестиційного середовища в Україні. Пропонуємо умовну назву – Комітет транснаціональних інвестицій. Дана структура повинна бути загальнонаціональною одиницею.

Комітет транснаціональних інвестицій має складатися з двох спеціалізованих відділів:

- 1) відділ вхідного інвестування;
- 2) відділ вихідного інвестування;

Операційна діяльність відділу «вхідного інвестування» зводиться до максимального сприяння залучення інвестицій від іноземних інвесторів, а також здійснення операцій щодо стримування інвестицій від резидентів за

кордон.

Операційна діяльність відділу вихідного інвестування повинна спрямовуватись на максимальну ефективність інвестицій, що надходять за кордон з території України.

Комітет транснаціональних інвестицій має здійснювати власну діяльність в такому порядку (рис. 2). Однак важливим пріоритетом в діяльності КТІ є забезпечення гнучкості діяльності відповідно до змін, що здійснюються в рамках світової економіки.

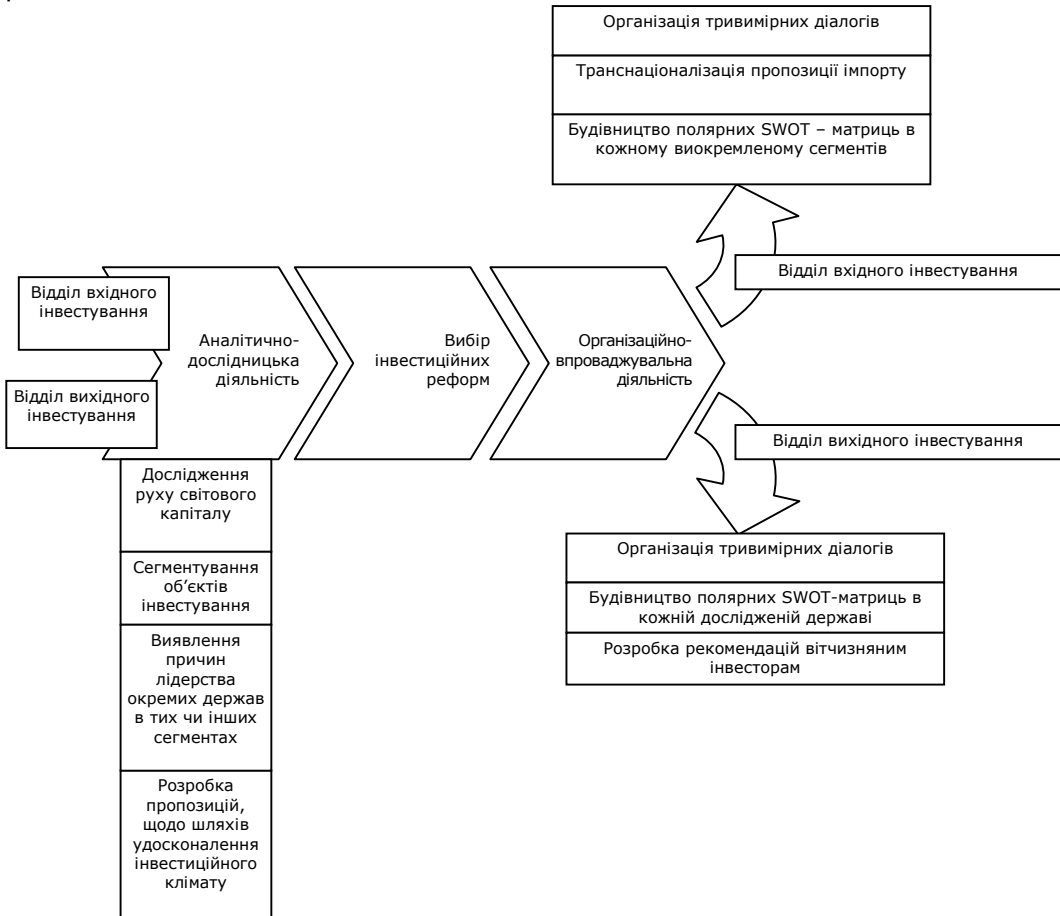

Рис. 2. Блок-схема діяльності Комітету транснаціональних інвестицій

Діяльність КТІ є комплексом послідовних дій, кожна з яких має вказану конкретну мету, без досягнення якої здійснення подальшої діяльності є неможливим. Перелік таких операцій становлять:

✓ аналітично-дослідницька діяльність, яка є практично загальною діяльністю, оскільки споживачем її результатів є як відділ вхідного, так і відділ вихідного інвестування. Суть даної діяльності полягає в тому, що комітет в результаті співпраці з міжнародними організаціями і активної власної діяльності

проводить дослідження руху міжнародних інвестицій.

Першим кроком такої діяльності є відповідне сегментування об'єктів інвестицій за галузевими критеріями. Це дасть можливість відстежувати динамічні коливання перспективності чи кризовості тієї чи іншої галузі.

По кожному сегменту повинні визначатись країни-лідери, країни-конкуренти і причини, через які той чи інший інвестор обрав ту чи іншу країну.

На основі проведених досліджень КТІ розробляє конкретні пропозиції щодо вдосконалення нормативної бази, котра регулює діяльність того чи іншого сегмента. Ці пропозиції є загальнообов'язковими для розгляду в компетентних органах.

Процес формування, розгляду і утвердження певних змін інвестиційного клімату в державі притаманний сфері діяльності КТІ щодо реформування інвестиційного клімату.

✓ у разі прийняття діяльність КТІ переходить у наступну фазу – організаційно-впроваджувальної діяльності.

В процесі здійснення цієї діяльності уже здійснюється диверсифікація напрямів діяльності відділів вхідного і вихідного інвестування.

Першим кроком цієї діяльності КТІ по кожному сегментів, котрий може функціонувати Україні, повинен побудувати полярні SWOT-матриці (рис. 3).

Полярні SWOT-матриці це дві взаємопов'язані матриці сильних і слабких сторін, загроз і можливостей, одна з яких побудована для потенційного інвестора, а інша – для держави. Такі матриці можуть будуватися і для вихідних інвестицій з врахуванням інтересів вітчизняних інвесторів та інших держав.

Іншим напрямком практичної діяльності КТІ є здійснення програми транснаціоналізації імпортової пропозиції. Для впровадження даної програми КТІ вивчає внутрішній ринок України, а зокрема попит на імпортні товари. З метою утримання фінансових ресурсів держави, котрими володіють її юридичні і фізичні особи, КТІ розробляє комплекс умов максимального сприяння утворення національної філії того чи іншого виробництва, на продукцію в Україні є найбільший попит. Це дасть можливість утримати значну частину фінансових ресурсів на території держави, а також створити резерв підвищення рівня макроекономічних показників (зростання ВВП, підвищення зайнятості і т.п.), що можна назвати прихованим ефектом транснаціоналізації імпорту.

ІНВЕСТИЦІЇ, ІННОВАЦІЇ В ЕКОНОМІЦІ

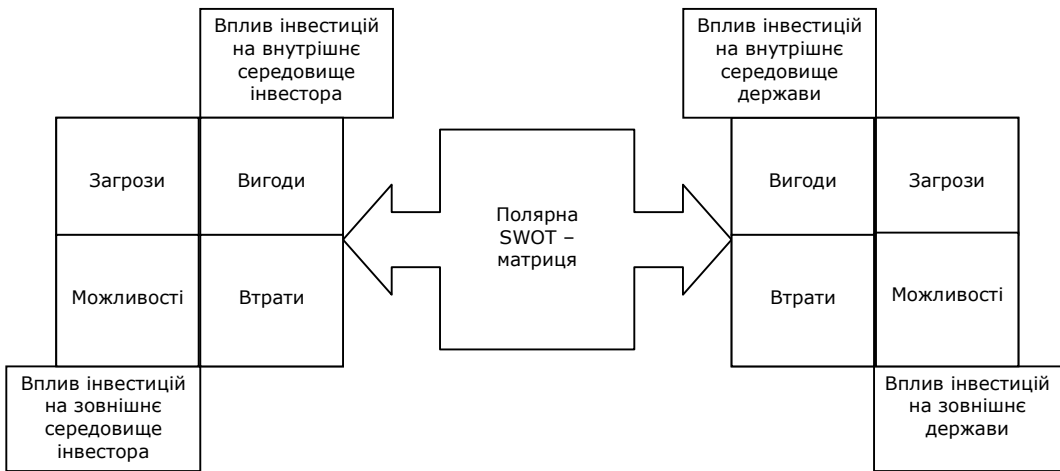

Рис. 3. Загальна структура полярної SWOT-матриці

Найкраще суть даної програми можна виразити за допомогою візуального порівняння схеми руху фінансових ресурсів з держави на обслуговування імпорту та схеми руху фінансових ресурсів держави за рахунок націоналізації імпорту (рис. 4, 5).

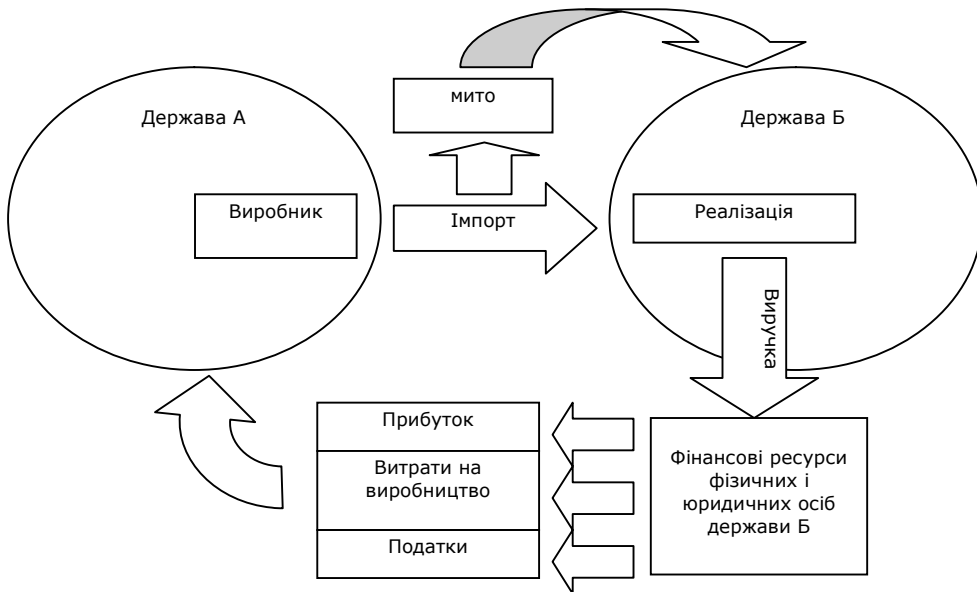

Рис. 4. Схема руху фінансових ресурсів з держави на обслуговування імпорту

Отже, націоналізація імпорту виходить з того, що інвестор запровадивши виробництво в іншій (нашій) країні має значне підвищення доходу. Звичайно, це є надзвичайно позитивно для нього, а тому він матиме певну зацікавленість. Натомість держава, де утворене виробництво втративши митні надходження отримує: податкові платежі від діяльності підприємства, нарощування ВВП, зростання зайнятості суспільного добробуту.

Іншою доповнюючою і соціально спрямованою програмою може виступати програма забезпечення вільної міграції трудових ресурсів ТНК. Ця міграція може поширюватись на сферу обміну досвідом, підвищення продуктивності і т.п.

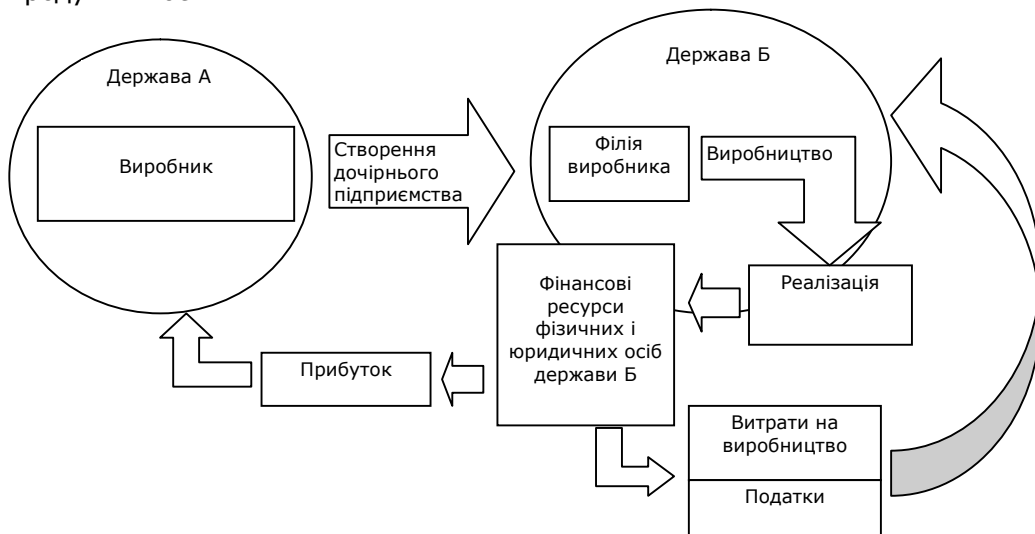

Рис. 5. Схема руху фінансових ресурсів держави за рахунок націоналізації імпорту

Також Відділ вхідного інвестування повинен організувати круглі-столи з національними інвесторами та іноземними інвесторами. В цій діяльності повинні опиратися на тривимірний діалог (рис. 6).

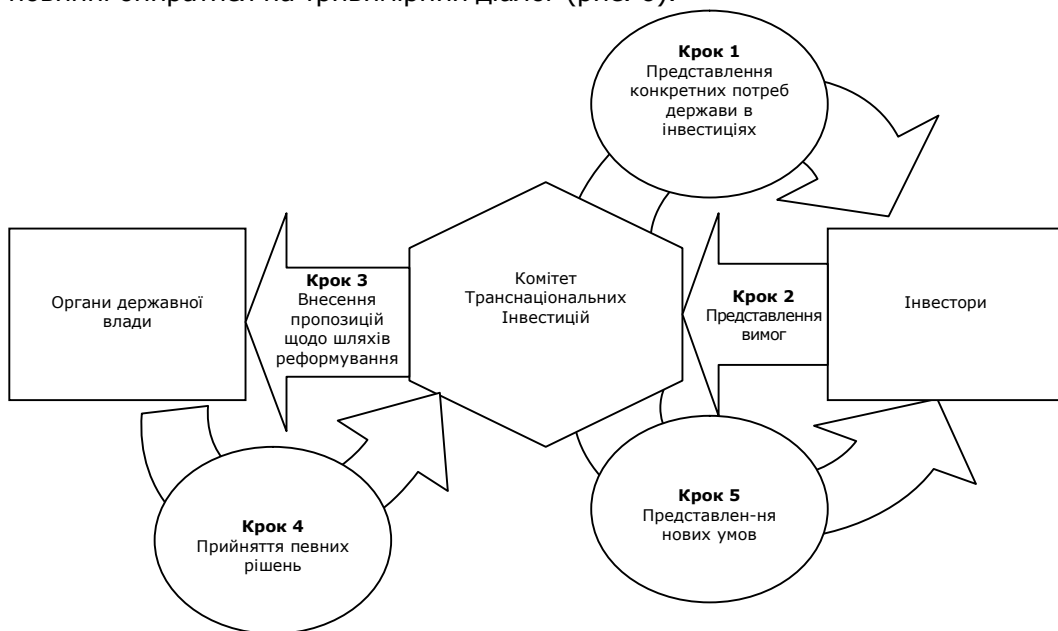

Рис. 6. Схема тривимірного діалогу

Оскільки економіка України не є достатньо потужною і сама відчуває потребу в коштах, то активність діяльності вихідного відділу буде значно меншою. Вона буде зводитись до того, що ця структура повинна розробити рекомендаційні програми щодо інвестування в ту чи іншу країну в співставленні з вітчизняними умовами. Споживачами цієї діяльності виступають Українські інвестори.

Список використаних джерел:

1. Дравік І. Зростання значення прямих іноземних інвестицій у стратегічному розвитку сучасних підприємств / І.Дравік // Економіка і держава. – 2008. – № 4. – С.23-26.
2. Міжнародна інвестиційна діяльність / Лук'яненко Д.Г., Мозговий О.М., Губський Б.В. та ін. ; за ред. Д.Г.Лук'яненка. – К. : КНЕУ, 2003. – 387 с.
3. Мельник В. В. Міжнародна інвестиційна діяльність / В. В. Мельник, В. В. Козюк. – Тернопіль : Карт-бланш, 2003. – 249 с.
4. Сазонець І. Л. Інвестування: євроінтеграційний напрям / Сазонець І. Л. – Д. : Вид-во ДНУ, 2007. – 120 с.
5. UNCTAD. World Investment Report 2008: Transnational Corporations, and the Infrastructure Challenge. – New York and Geneva : UNITED NATIONS, 2008 – 411 p.
6. UNCTAD. Assessing the impact of the current financial and economic crisis on global FDI flows. – 2009. – January. – 23 p.
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unctad.org>
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.buyusainfo.net/>
9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cia.gov>
10. World Investment Report 2008: Transnational Corporations and the Infrastructure Challenge. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.unctad.org/fdistatistics.
11. UNCTAD Handbook of Statistics 2008.